

På en holme i Trondheimsfjorden ligger Steinvikholm slott, oppført i årene fra ca. 1525–1530. I slottets bruksperiode på 1500-tallet var det en bro mellom fastlandet og holmen, og i sundet var det to palisader. I dag ligger tømmerrestene av broen og palisadene fritt tilgjengelig, og er svært utsatt for nedbrytning. NTNU Vitenskapsmuseet foretar nå en dokumentasjon av bro- og palisadekonstruksjonene.

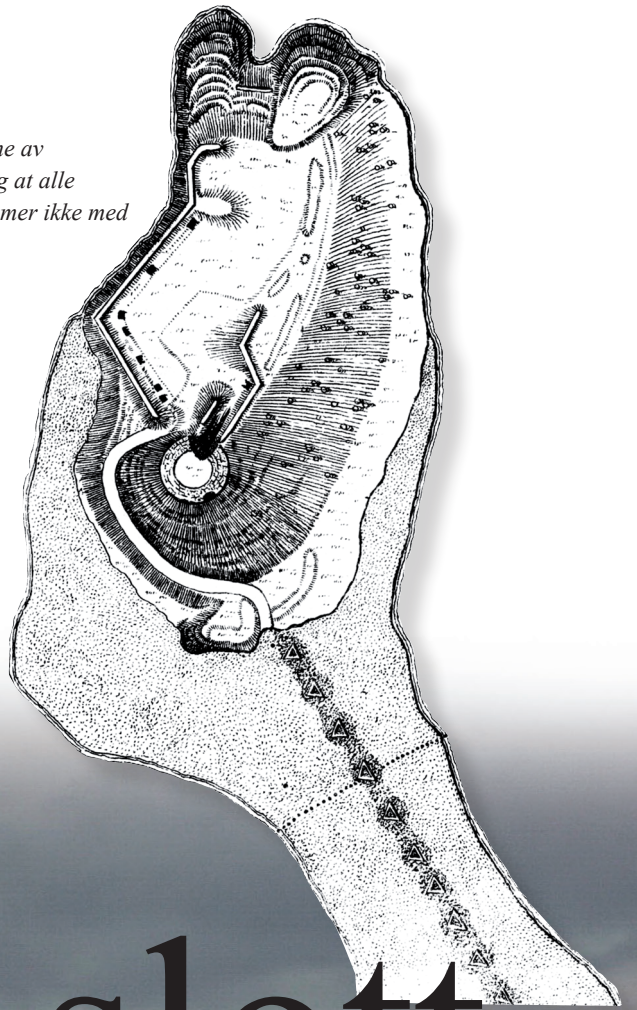
Steinvikholmen en vinterdag. Brokarene ligger på den smale steintangen før den nye gangbroen. Foto Frode Inge Helland

Broen til Steinv

av ØYVIND ØDEGÅRD og MORTEN SYLVESTER

*Klüwers kart fra 1815 over ruinene av
Steinvikholm slott. Man ser tydelig at alle
brokarene er trekantede. Det stemmer ikke med
de nye undersøkelsene.*

Steinvikholm slott

Kraftige tømmerstokker fra et rektangulært brokar. Foto M. Sylvester

Mellom 1525 og 1530, en av de mer turbulente periodene i nordisk historie, bygde erkebiskop Olav Engelbrektsson et slott på Steinvikholmen. Kalmarunionen var oppløst, og mellom de tre nordiske kongene pågikk en kamp om herredømmet over hele Norden. Christian II hadde mistet Sverige til Gustav Vasa, mens Fredrik I ble hyllet til ny konge i Danmark og Norge. I tillegg til å være øverste leder for kirken, var Olav Engelbrektsson også leder for riksrådet som styrte landet, og sterkt involvert i maktkampen som nå pågikk. Fredrik I var svoren protestant, og det var kanskje derfor naturlig for erkebiskopen å støtte Christian II i hans forsøk på å gjenvinne kronen med makt i 1531. Forsøket mislyktes, og Olav Engelbrektsson var i åpen konflikt med den danske kongen. Som kjent tapte Engelbrektsson og den katolske kirken denne kampen, og i 1537 flyktet erkebiskopen fra landet. Norge var nå et protestantisk lydrike under Danmark.

Den strategiske tanken bak anleggelsen av slottet på Steinvikholm diskuteres fremdeles. Det kan argumenteres for at dette festningsverket var ment som forsvar mot både danske og svenske angrep, og at det skulle forsvare både Norges selvstendighet og den katolske kirken. Etter at erkebispesgården i Nidaros ble nedbrent av danske tropper i 1532, regjerte Olav Engelbrektsson fra

Den ene palisaderekken er godt synlig på fjæresjø. Foto Morten Sylvester

Steinvikholm. Og etter reformasjonen i 1537 foretrakk lensherrene å ha residens der helt frem til 1556. Vi vet at slottet ble forlatt i 1575.

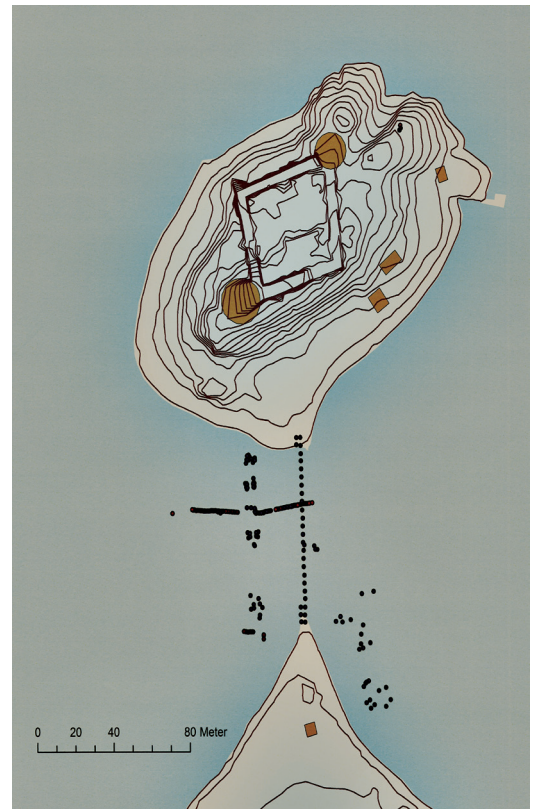
Steinvikholm slott var åsted for krigshandlinger ved flere anledninger. I 1537 ble slottet beleiret i én knapp måned før erkebiskopen måtte gi seg. Og under den nordiske syvårskrigen (1563–70) ble slottet utsatt for tre angrep fra den svenske hæren. Ingen av dem lyktes. I tillegg til de kraftige murene i selve festningsanlegget var slottet beskyttet av palisaderekker som sperret adgangen til holmen over det grunne sundet. Denne palisaden vil ha plassert eventuelle angripere i perfekt posisjon for beskytning med kanoner fra slottet, og har nok vært viktig for forsvarsevnen. Kanskje var muligheten for en slik palisade en av grunnene til at slottet ble bygd nettopp på Steinvikholm.

NYE UNDERSØKELSER

I november 2010 foretok arkeologer fra NTNU Vitenskapsmuseet en befarings av de synlige restene etter palisaderekker og brokar. Det er fortsatt en del konstruksjoner som befinner seg der hvor de ble anlagt, men det ligger også en del løst tømmer i området, tømmer som uten tvil er revet løst fra brokonstruksjonen. Lokale beboere har observert radikale endringer i kulturminnet bare innen for de siste tiårene, og det er høyst usikkert hvor lang tid det vil ta før alt er nedbrutt. Nedbrytningen er en av grunnene til at vi nå velger å se nærmere på dette kulturminnet.

Palisaderekket tett på holmen. Foto M. Sylvester

Oppmålingstegning som viser brokar, palisader, nåværende gangbro og løse tømmerstokker. Tegning Ø. Ødegård

rokar og palisader er dokumentert flere ganger tidligere, blant annet av gamle helter som Schönning i 1773, Klüver i 1815 og Ziegler i 1875 – men fokuset har vært mest på selve ruinene. På Klüvers kart fra 1815 ser det ut som om alle brokarene er trekantede, med den spisse enden pekende mot vest, men det stemmer ikke med det vi kan observere i dag. Alle de kraftige, vannrette tømmerstokkene som i dag er synlige mellom steinene er samlet i rektangulære konstruksjoner. Kan det skyldes at brokarene har hatt et rektangulært fundament og vært trekantede høyere oppe? Mye er forsvunnet siden 1815, og det er tenkelig at kun den nederste del av de steinfylte brokar er bevart i dag. Lokale beboere har bekreftet at noen av brokarene har vært trekantede i deres levetid.

Moderne innmålingsteknologi åpner for en presisjon og detaljeringsgrad som ikke har vært mulig tidligere. Med avansert GPS-utstyr kan arkeologer i dag kartfeste funn med en nøyaktighet på omtrent én centimeter. På Steinvikholm ble alle synlige rester av de gamle bro- og palisadekonstruksjonene målt inn på denne måten, og en sammenligning av gamle kart og tegninger med nye innmålinger vil forhåpentligvis kunne gi ny kunnskap om denne delen av festningsanlegget. De vil også fortelle oss noe om hvor mye som er blitt borte de siste 200 årene.

De to lengste broene oppført i Norge i middelalderen lå begge i Trøndelag. Den ene var Elgeseter bro over Nidelven i Trondheim (se SPOR nr. 1 2010) og den andre var den bro til Steinvikholm slott som omtales her. Det er ingen tilfeldighet at begge disse store og viktige kulturminnene undersøkes samtidig, og vi håper på å lære mye nytt om norsk broteknologi i middelalderen.

ÅRRINGS-DATERINGER

Sommeren 1986 ble det tatt prøver til årringsdatering fra både de loddrette pelene i palisade-

rekkene og fra det vannrette tømmer som er restene av de steinfylte brokar. For å få gode prøver fra pelene i palisaden gravde man en grøft langs hele rekken. Pelene var ganske nedbrutt over sandbunnen, men nede i blåleiren viste de seg å være godt bevart, og alle var satt ned med barken på, noe som gjorde det mulig å få dateringer hvor hogståret kunne bestemmes. Av de to palisaderekkene var det bare den nærmest holmen det gikk an å datere, og her var pelene både av gran og furu. Prøvene fra Steinvikholm ble sammenlignet med årringskronologien fra Trøndelag, og resultatet viste at den siste årring på stokkene fra broen var dannet sommeren 1524, og siste årring på pelene fra palisaden var dannet sommeren 1527. Det er sannsynlig at treet ble hogget om vinteren etter siste årring var dannet – altså 1524–25 for broens vedkommende og 1527–28 for palisaden.

Dateringene stemmer fint overens med det vi ellers vet om Steinvikholm slott. Byggingen av slottet ble påbegynt i 1525, og det virker rimelig at broen er blitt anlagt som noe av det første. Mange byggematerialer er vel kommet sjøveien og har blitt losset direkte på holmen, men det har uten tvil også vært god bruk for en broforbindelse mot fastlandet i byggeprosjektet. Pelene i palisaderekket, som utgjorde en del av Steinvikholm slotts forsvarsverker, er med dateringene til 1527–28 først satt ned noen år senere, kanskje etter at slottet var nesten ferdig bygd.

HVA NÅ?

I løpet av 2011 vil vi fortsette dokumentasjonen av tømmerrestene. For å studere detaljene på restene av brokarene blir vi nødt til å flytte en del stein, men det er ikke planen å grave i området. Hvis vi graver oss ned i sedimentene risikerer vi å øke nedbrytningen av tømmeret ytterligere, og det er ikke ønskelig. Vi vil supplere den allerede eksisterende

dokumentasjon av broen og palisadene med gode tegninger og foto. Det kan også være nyttig å vurdere muligheten for sikring av anlegget, så de siste rester ikke forsvinner helt.

Ifølge opplysninger fra 1876 skulle det finnes rester av murverk og et golv av brent leire et sted på landsiden, rester som ble tolket som en mindre befestning for broenden. Det kan også være aktuelt å søke etter disse arkeologiske spor. Her tenker vi å anvende NTNU Vitenskapsmuseets kompetanse på geofysiske metoder i arkeologien. Ved hjelp av georadar, magnetometer og annet geofysisk utstyr er det mulig å se spor etter fortidig aktivitet i bakken uten å måtte grave.

Mellom fastlandet og holmen er det i dag en gangbro så besøkende kan komme seg tørrskodd ut til holmen og de imponerende slottsruinene. Skal man besøke Steinvikholm slott er det verdt å ta en pause midt på gangbroen for å ta en titt på tømmerrestene fra den opprinnelige broen og pelene som dannet en palisade. Disse arkeologiske restene er kanskje ikke så imponerende som den restaurerte ruinen av selve slottet, men i arkeologien er det ikke alltid det største og mest imponerende som er i fokus – selv en bunke tilsynelatende nedbrutte tømmerstokker kan fortelle en spennende og vel så viktig historie.

Lesetips

Nordeide, S.W. 2000: Steinvikholm slott – på overgangen fra middelalder til nyere tid. – *NIKU Temahefte* 23: 1-82. Trondheim.

FORFATTERE

Øyvind Ødegård er marinarkelog og ansatt ved NTNU Vitenskapsmuseet, Seksjon for arkeologi og kulturhistorie.

Morten Sylvester er marinarkelog og ansatt ved NTNU Vitenskapsmuseet, Seksjon for formidling.